

УДК 347.78:004.8(477)

ШМАТКОВ Д.І. кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник навчально-наукового інституту № 4, науково-дослідної лабораторії з проблем інформаційних технологій та протидії злочинності у кіберпросторі (Харківський національний університет внутрішніх справ); старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-4070>

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСТАВИ І НАСЛІДКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРАВА SUI GENERIS НА НЕОРИГІНАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ, ЗГЕНЕРОВАНІ КОМП'ЮТЕРНОЮ ПРОГРАМОЮ

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3\(54\).340467](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3(54).340467)

Анотація. У статті проаналізовано нову модель правової охорони неоригінальних об'єктів, згенерованих штучним інтелектом, запроваджену в Україні. Особливу увагу приділено положенням статті 33 Закону України “Про авторське право і суміжні права”, яка передбачає виникнення права sui generis на такі об'єкти строком дії 25 років. Дослідження зіставляє цю модель із базовими теоріями інтелектуальної власності (утилітарною, економічною, особистісною, природного права тощо) та аналізує її відповідність засадам авторського права. Також розглянуто взаємодію національного регулювання з умовами використання популярних цифрових платформ, які мають власні правила розподілу прав на контент. У результаті виявлено додаткові чинники, що впливають на режим sui generis через договірну практику сервісів, а також підтверджено і розширено загрозу девальвації цінності авторських прав. Підкреслено потребу в подальшій гармонізації регулювання та гнучкому підході до визначення правового статусу результатів штучного інтелекту.

Ключові слова: авторське право, штучний інтелект, теорії інтелектуальної власності, платформи, угода користувача, ліцензія.

Summary. The article analyzes the new model of legal protection for non-original objects generated by artificial intelligence, introduced in Ukraine. Special attention is paid to Article 33 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights," which establishes a sui generis right to such objects with a duration of 25 years. The study compares this model with the fundamental theories of intellectual property (utilitarian, economic, personality-based, natural law, etc.) and evaluates its consistency with the principles of copyright. It also examines the interaction between national regulations and the terms of use of popular digital platforms, which have their own rules for the allocation of rights to content. The results reveal additional factors influencing the sui generis regime through the contractual practices of digital services, as well as confirm and expand concerns regarding the devaluation of copyright. The article emphasizes the need for further harmonization of regulations and a flexible approach to determining the legal status of AI-generated outputs.

Keywords: copyright, artificial intelligence, intellectual property theories, platforms, user agreement, license.

Постановка проблеми. Разом зі зростанням ажіотажу навколо штучного інтелекту (ШІ), в Україні одними з перших у світі адаптували законодавство до надання майнових прав користувачам на твори, згенеровані комп'ютерною програмою. Статтею 33 Закону

України “Про авторське право і суміжні права” у редакції від 15.11.2024 (далі – Закон) врегульовано виникнення право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об’єкт, згенерований комп’ютерною програмою, що виникає внаслідок факту генерування цього об’єкта і починає діяти з моменту його генерування. Строк чинності такого права спливає через 25 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного за роком, в якому згенеровано неоригінальний об’єкт. Ймовірно, це зроблено за аналогією із правом *sui generis* у ЄС щодо баз даних, але строк збільшено. При цьому особисті немайнові права (право вимагати визнання свого авторства та інші) не виникають.

Однак така законодавча модель викликає низку дискусій. Надання тривалого строку охорони без вимоги оригінальності та без прозорого творчого внеску може суперечити цілям авторського права як стимулу до творчості, інструменту реалізації особистості автора або механізму справедливого балансу інтересів у суспільстві знань. Це породжує потребу у аналізі, який відповість на питання чи є виправданим існування такого права *sui generis*, якими є його можливі економічні та правові наслідки.

Унікальність ситуації полягає в тому, що в Україні майнове право на твір III виникає автоматично, без будь-якого критерію оригінальності, що є безпрецедентним навіть у порівнянні з іншими юрисдикціями. У той час, як більшість країн утримуються від надання охорони таким результатам, українська модель пропонує власну конструкцію *sui generis*. Це створює не лише нові можливості, а й виклики щодо сумісності із міжнародними підходами та принципами гармонізації авторського права.

У той час, коли законодавство України визнає за користувачем майнові права на об’єкти, згенеровані III, умови використання більшості цифрових платформ можуть встановлювати власні правила розподілу прав на такий контент, формуючи рамки для користувачів. Це створює додаткові чинники, що впливають на режим *sui generis* через договірне регулювання, що застосовується у цифровому середовищі. У такій ситуації постає загальна проблема: наскільки обрана модель правової охорони згенерованого контенту є узгодженою з основними теоріями авторського права, логікою та засадами правового регулювання у сфері інтелектуальної власності (ІВ), а також потребами сучасного інформаційного суспільства.

Результати аналізу наукових публікацій.

Сучасні дослідження демонструють стрімке зростання масштабів створення контенту із використанням генеративного III. Так, згідно з останніми результатами досліджень, понад 5% нових статей англomовної Вікіпедії у 2024 році вже містять значний обсяг III-контенту, що супроводжується тенденціями до зниження якості, збільшення самореклами та спотворення фактів у суперечливих темах [1]. До 50% усіх зображень на окремих платформах генерується III, однак це не супроводжується зростанням взаємодії користувачів [2]. Водночас зростає частка і одноманітного контенту. За деякими оцінками, сьогодні III створює 10% усього цифрового контенту у світі [3]. Ці дані свідчать про глибинні зміни у творчих практиках, що актуалізує потребу в юридичному осмисленні нових форм авторства й правової охорони.

Авторське право дійсно є функціональним у Цифрову Епоху [4], тому включення розділу про III у Закон України “Про авторське право і суміжні права” є виправданим. При цьому авторське право не придатне для захисту творів, створених III, оскільки воно вимагає людської творчості та оригінальності, тому застосування права особливого роду є аргументованим [5], як і зменшення строку охорони майнових прав порівняно із авторським правом [6]. Відсутність немайнових прав у даному контексті у цілому співпадає з думкою багатьох учених [5–8], зважаючи на те, що III не володіє правосуб’єктністю, свідомістю, наміром або творчістю в людському сенсі, але наявність

майнових прав може спричинити девальвацію цінності авторських прав та загрожує критеріям охороноздатності [8]. Згаданий Закон може призвести до надмірної охорони [7].

Описана проблема потребує комплексного розгляду – від філософських передумов функціонування інтелектуальної власності до практичної реалізації права особливого роду.

Мета дослідження полягає в оцінці обґрунтованості такого підходу, його відповідності базовим теоріям авторського права та аналізу взаємодії між нормами національного законодавства і договірними умовами цифрових платформ.

Виклад основного матеріалу. Оцінка доцільності охорони результатів, створених із застосуванням ІІІ, вимагає звернення до основних теорій інтелектуальної власності, які по-різному інтерпретують її функції, межі й виправдання. На основі аналізу літератури [9-12] можна виокремити щонайменше вісім теоретичних підходів, що відображають як нормативні, так і практичні засади права ІВ.

Утилітарна теорія виходить із філософської традиції, згідно з якою інститути повинні забезпечувати найбільше благо для найбільшої кількості людей. Авторське право тут виправдовується, якщо воно сприяє створенню нових творів, не надмірно обмежуючи суспільний доступ до них. Якщо охорона справді стимулює розвиток ІІІ-контенту і приносить суспільну користь, її можна допустити.

Економічна теорія фокусується на ІВ як інструменті ринкової мотивації. Правова охорона розглядається як спосіб внутрішньої монетизації знань через тимчасову монополію. Питання творчості та справедливості поступаються економічній ефективності та привабливості інвестицій. Теорія є повністю сумісною із наданням правової охорони творам, що генеруються ІІІ, як спосіб комерціалізації прав.

Теорія природного права стверджує, що особа має моральне право на плоди своєї праці, включаючи нематеріальні результати. Цей підхід надає праву на ІВ самостійну цінність, незалежно від суспільного інтересу чи економічної доцільності. Теорія є погано сумісною із проблемою, оскільки не людина є автором твору.

Особистісна теорія розглядає твір як форму самовираження творця. Охорона авторських прав забезпечує визнання творчої індивідуальності та захист зв'язку між особою і результатом її творчості. Ця теорія є несумісною із проблемою з тих самих причин.

Теорія соціального планування наголошує на ролі ІВ у забезпеченні рівного доступу до знань, культури та демократичного дискурсу. У цьому контексті надмірна охорона або суто ринковий підхід можуть вважатися шкідливими. Охорона без людського творця загрожує відкритості знань, культурній участі й розвитку суспільного надбання.

Прагматична теорія передбачає контекстуальне, ситуативне вирішення правових питань у сфері ІВ. Її представники вважають, що універсальні критерії мають поступитися емпіричним даним, балансу інтересів і наслідкам для конкретних спільнот. Як і в утилітарній теорії, сумісність буде залежати від наслідків визначення чи справді охорона буде сприяти інноваціям.

Теорія інтелектуального капіталу та створення знань акцентує увагу на динамічному обміні знаннями в межах організацій і суспільств. ІВ розглядається як інструмент розвитку інноваційного потенціалу, а не як виключне право в класичному сенсі. Якщо охорона сприяє обміну знаннями в організаціях і не знижує інноваційну динаміку, теорія може бути виправданою, але має бути гнучкою.

Філософсько-етичні підходи вказують на необхідність морального і практичного судження в управлінні правами. Це особливо актуально у ситуаціях, де відсутній людський автор або чітка мета творення. Етично проблемно визнавати майнові права без автора.

Варто звернути увагу, що утилітарну теорію часто поєднують з економічною, але представлена проблема демонструє суттєву різницю в утилітарності (розвиток інновацій і творчості на базі попередніх інновацій та рівню творчості) та економіці (захист як ринкова мотивація до створення ІВ).

Порівнюючи дотичність теорії до цілей прийняття актуальної редакції Закону за останніми пояснювальними записками до нього, можна дійти висновку, що документ відповідає економічній (враховано розвиток економіки, механізми винагороди тощо) прагматичній (адаптація до цифрового середовища) теоріям, а також теорії інтелектуального капіталу (розвиток інфраструктури ІВ). Частково відповідає утилітаризму (згадка ефективності системи, але без посилок до творчого стимулу до розвитку нових об'єктів) та соціальному плануванню (згадується баланс інтересів, але без чіткого обґрунтування суспільної користі).

Отже, ми бачимо, що на фоні превалювання утилітаризму в сьогоdnішньому світі авторського права [13; 14] в Україні є помітним чіткий зсув до економічної теорії. Негативний результат одноманітності контенту та його недостатня ефективність [1-3] також не додає аргументів використання утилітарної теорії. Можливою мотивацією до подібних рішень було стимулювання технологічних бізнесів до інвестицій у ІІІ, але, з огляду на відсутність прямого впливу на розвиток інновацій (за утилітарною теорією), наданням майнових прав на твори комп'ютерної програми, а не, наприклад, додатковим стимулюванням розробників таких програм, та девальвацією цінності штучно створених робіт [8], ефективність підходу є дискусійною.

Такий аналіз набуває особливої ваги з огляду на те, що в цифровому середовищі правила платформ фактично набувають сили нормативних регуляторів. Вони здатні визначати обсяг допустимого використання, порядок передачі прав, а іноді й право власності на створений контент. Саме тому вивчення умов використання таких сервісів має як прикладне, так і нормативне значення як чинник, що впливає на реалізацію прав користувачів, закріплених у національному законодавстві.

Розглянемо як нові положення закону будуть взаємодіяти з договірним правом. Для цього проаналізуємо правила використання таких відомих та популярних сервісів, як ChatGPT, Midjourney, DeepSeek, Runway ML та Adobe Firefly, оскільки подібні документи є важливими джерелами договірного регулювання [15], що фактично визначають режим використання згенерованого контенту, розподіл прав ІВ та сферу відповідальності сторін у цифровому середовищі.

Правилами використання ChatGPT [16] зафіксовано право власності користувача на вхідні та вихідні дані. При цьому тут зазначено, що "у зв'язку з особливостями наших Сервісів і штучного інтелекту в цілому результати використання можуть бути не унікальними, і інші користувачі можуть отримувати подібні результати в процесі використання наших Сервісів". ChatGPT (як і інші розглянуті сервіси) залишає за собою права ІВ на самі сервіси. Правилами передбачено можливість надсилання відповідних повідомлень щодо порушення авторських прав (така можливість пропонується й іншими сервісами) за процедурами Закону США про авторське право у цифровому тисячолітті (DMCA).

Midjourney [17] передбачає надання користувачами платформі та її афілійованим особам всесвітньої, невиключної, безоплатної, безвідкличної ліцензії на авторське право

щодо вхідних та вихідних робіт. Компанія також дозволяє “реміксувати” контент користувачів на платформі. Також угодою передбачено певні обмеження для великих компаній – для володіння правами їм треба оформлювати додаткову платну підписку.

Угодою з DeepSeek [18] передбачено приблизно ті ж положення, що і в угоді з ChatGPT, окрім зазначення можливості створення ідентичних робіт.

Runway ML [19] та Adobe Firefly [20] також отримують від користувачів таку саму ліцензію, як і Midjourney. При цьому, в угоді з Adobe Firefly зазначено, що сервіс не буде надавати субліцензії третім особам, обсяг яких перевищує надані користувачем права, хоча це практично і не створює особливої різниці із угодами інших платформ.

Таким чином, ми бачимо ще один аргумент на підтримку тези про девальвацію авторського права у контексті використання ШІ, окрім масовості [8], – отримуючи майнові права за українським Законом, ці права через ліцензійні угоди з Runway ML, Adobe Firefly, Midjourney тощо можуть безоплатно передаватися ще безлічі осіб.

Крім того, цікавими з правової точки зору є положення угоди, у яких обговорюється можливість створення подібних до оригінальної робіт. Але Закон прямо надає право першому користувачеві. Тобто інший користувач може згенерувати ідентичну роботу, навіть не знаючи про існування першої. У цьому контексті Закону бракує опису способів вільного використання або ж зняття відповідальності за порушення.

Таким чином, розгляд взаємодії національного законодавства із умовами використання цифрових сервісів виявляє додаткові виклики, пов’язані із практикою використання прав на згенерований контент. Законодавча новація в Україні демонструє спробу надати визначеність правовому статусу неоригінальних об’єктів, створених ШІ, однак її імплементація у цифровому середовищі стикається з обмеженнями, які впливають із договірних умов платформ, масштабності автоматизованого генерування та складності контролю унікальності результатів. Ці аспекти вимагають додаткового осмислення.

Висновки. Законодавче визнання майнових прав на твори, згенерованих ШІ, без вимог до оригінальності та авторства, становить істотну правову зміну, яка поєднує прагнення до економічного розвитку з ризиками для цілісності системи авторського права. Аналіз сучасних теорій інтелектуальної власності засвідчує, що лише економічна, прагматична, інтелектуального капіталу та частково утилітарна логіка і соціальне планування можуть слугувати виправданням для такого кроку. Водночас інші парадигми авторського права залишаються несумісними з наданням прав на об’єкти, створені не людиною, а алгоритмом.

Оцінка правил використання генеративних платформ показує, що навіть за умови отримання прав відповідно до національного законодавства користувач може бути фактично обмежений в їхній реалізації внаслідок умов договорів з платформами. Це формує відповідні протиріччя у цифровому середовищі, що потребує подальшого аналізу та потенційного врегулювання.

Крім того, наявність правового режиму *sui generis* без належного механізму перевірки на подібність контенту, без вичерпного переліку винятків чи обмежень, може призвести до правової невизначеності, зростання кількості конфліктів між користувачами та загроз для публічного домену.

З огляду на зазначене, актуальною є необхідність переосмислення окремих положень українського законодавства в напрямках обґрунтування раціонального строку охорони, введення умов мінімального творчого внеску, визначення чітких обмежень та механізмів вільного використання.

Крім того, важливо враховувати процеси міжнародної гармонізації авторського права. Україна, як учасниця Бернської конвенції та інших багатосторонніх угод, має забезпечити сумісність національного підходу із глобальними тенденціями. Поки що визнання права *sui generis* на контент ІІІ у більшості країн не має юридичної сили, що може ускладнити міжнародне визнання таких прав і транскордонне забезпечення інтересів українських користувачів.

Зрештою, право у сфері ІВ має залишатися не лише інструментом стимулювання економіки, а й механізмом захисту творчості та засобом розвитку.

Перспективою подальших досліджень є вивчення ефективності чинної української моделі в судовій практиці.

Використана література

1. Brooks C., Eggert S., Peskoff D. The rise of AI-generated content in Wikipedia. arXiv preprint arXiv:2410.08044. 2024.
2. Wei Y., Tyson G. Understanding the impact of AI-generated content on social media: The Pixiv case. Proceedings of the 32nd ACM International Conference on Multimedia. 2024. October. P. 6813–6822.
3. Gartner identifies the top strategic technology trends for 2022. 2022. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2021-10-18-gartner-identifies-the-top-strategic-technology-trends-for-2022>.
4. Шматков Д. І., Пашнєв Д. В., Хлестков О. В., Коломійцев С. О. Юридичне значення односторонніх заяв про авторські права на вебсайтах. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2024. № 107(4). С. 231–243. DOI: 10.32631/v.2024.4.21.
5. Massadeh F., Alnusair F., Mahdi Massadeh A. A., Ismail M. The legal protection of artificial intelligence-generated work: the argument for *sui generis* over copyright. Corporate Law & Governance Review. 2024. V. 6. No. 1. P. 49–56.
6. Rudzite-Celmina L. Implications for the inventive step under the European Patent Convention related to the increasing application of artificial intelligence and certification as a *sui generis* protection mechanism for creations involving artificial intelligence. International Comparative Jurisprudence. 2023. V. 9. No. 1. P. 139–154.
7. Mayidanyk L. Artificial intelligence and *sui generis* right: a perspective for copyright of Ukraine? Access to Justice in Eastern Europe. 2021. V. 3. No. 11. P. 144–154. DOI: 10.33327/AJEE-18-4.3-n000076.
8. Hardman B., Housel J. A *sui generis* approach to the protection of AI-generated works: balancing innovation and authorship. SSRN. 2023. № 4557004. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4557004.
9. Zeilinger M. Tactical Entanglements: AI Art, Creative Agency, and the Limits of Intellectual Property. Lüneburg: Meson Press, 2021. 211 p.
10. Konno N., Schillaci C. E. Intellectual capital in Society 5.0 by the lens of the knowledge creation theory. Journal of Intellectual Capital. 2021. Volume 22. No. 3. P. 478–505.
11. Moore A. D. Intellectual Property: Theory, Privilege, and Pragmatism. Canadian Journal of Law and Jurisprudence. 2003. Volume 16. P. 191–201.
12. Fisher W. W. Theories of Intellectual Property. In: Munzer S. (ed.) New Essays in the Legal and Political Theory of Property. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
13. Paul R. Intellectual Property Rights: A Utilitarian Perspective. SSRN. 2021. URL: <https://ssrn.com/abstract=3842429>.
14. Goold P. R., Simon D. A. On Copyright Utilitarianism. Indiana Law Journal. 2024. Volume 99. Issue 3. Article 2.
15. Шматков Д. Ліцензійні договори на використання інтелектуальної власності користувачів на цифровому ринку. Право та інноваційне суспільство. 2023. № 2 (21). С. 10–20. [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2023-2\(21\)-1](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2023-2(21)-1).

-
16. OpenAI. Умови використання. 11.12.2024. Режим доступу: <https://openai.com/uk-UA/policies/row-terms-of-use>.
 17. Midjourney. Terms of Service. 23.06.2025. URL: <https://docs.midjourney.com/hc/en-us/articles/32083055291277-Terms-of-Service>.
 18. DeepSeek. Terms of Use. 28.04.2025. URL: <https://cdn.deepseek.com/policies/en-US/deepseek-terms-of-use.html>.
 19. Runway ML. Terms of Use Agreement. 11.07.2025. URL: <https://runwayml.com/terms-of-use>.
 20. Adobe. General Terms of Use. 18.06.2024. URL: <https://www.adobe.com/legal/terms.html>.

~~~~~ * * * ~~~~~
